

Međunarodna naučna konferencija "30 godina poslije Dayton: mitovi, realnosti i nove vizije budućnosti Bosne i Hercegovine"

Obraćanje prof. dr Tarika Zaimovića, rektora Univerziteta u Sarajevu

21. novembar 2025. godine
Gradska vijećnica Sarajevo

Vrijeme je da BiH preraste Dejtonski mirovni sporazum

Danas, trideset godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, kao naučna i akademska zajednica imamo obavezu da otvoreno, odgovorno i bez zadržke govorimo o njegovim posljedicama, granicama i značenju za budućnost Bosne i Hercegovine.

Međutim, Dejtonski mirovni sporazum bio je i ostao dokument kontradikcija. On nije donio pravedan mir, ali je zaustavio nepravedan rat.

Bio je, a trebao je i ostati, privremeni okvir – prelazni mehanizam koji je imao za cilj da zaustavi agresiju i otvori prostor za izgradnju demokratske, funkcionalne i evropske Bosne i Hercegovine.

Sa jedne strane, Dejtonski mirovni sporazum ostaje simbol spasonosnog rješenja u okvirima ograničenja geopolitičkih odnosa – dok u isto vrijeme on predstavlja paradigmu jedne nadasve važne moralne dileme.

Njegov cilj nije bio da definira pravedno društvo, nego da zaustavi ratna razaranja i u tom smislu, njegov uspjeh je nesumnjiv. U isto vrijeme, usprkos postignućima u prvoj postratnoj dekadi, njegova ograničenja su ubrzo postala nepremostivi izazov u izgradnji Bosne i Hercegovine.

Preambula Ustava Bosne i Hercegovine, kao Aneksa IV Dejtonskog mirovnog sporazuma, navodi da je Bosna i Hercegovina „demokratska država, koja funkcionira uz vladavinu prava, slobodnim i demokratskim izborima“, a član 2. garantuje ljudska prava i osnovne slobode prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima.

Upravo ova načela, ugrađena u samo srce Dejtonskog mirovnog sporazuma, trebala su predstavljati temelj transformacije – most ka novom uređenju. A kao privremeni okvir, sa oslonom na okončanje rada Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, Dejtonski mirovni sporazum je koncipiran kao tranzicioni aranžman koji je trebao voditi ka izgradnji Bosne i Hercegovine temeljene na europskim ustavnim principima.

Umjesto toga, Sporazum je privremeno uređenje pretvorio u trajnu podjelu te postao institucionalni mehanizam za produbljivanje razlika – zarobivši sve nas u strukturalnim blokadama i etničkoj geometriji moći. Ono što je zamišljeno kao privremeno rješenje, pretvoreno je u mehanizam za cementiranje podjela okovima prošlosti.

U isto vrijeme, indolentnost međunarodne zajednice posebno izražena tokom protekle dvije decenije, a koja samim Sporazumom ima nadasve važnu i aktivnu ulogu, dovela je do kreiranja jednog jedinstvenog političkog odnosa „permanentnog dogovora i sistema protuusluga“ koji ne

samo da je onemogućio efikasan rad institucija sistema, već je perpetuirao populistički narativ ugroženosti u kojem su etničke podjele ne samo očuvane nego i dodatno produbljene.

Umjesto suočavanja sa prošlošću, denacifikacijom i prihvatanjem odgovornosti – nastao je novi nadasve agresivni narativ poricanja – poricanja presuda međunarodnih sudova, samog karaktera rata, pa čak i samih zločina koji su dokumentovani i pravno utvrđeni. Uprkos presudama međunarodnih sudova, u javnom prostoru se ponovo veličaju osuđeni ratni zločinci, negira genocid – a političke strukture izgrađene na nasilju i zločinima predstavljaju se kao legitimne demokratske institucije.

Nažalost, danas nadasve očevidno svjedočimo rasplamsavanju nacionalizma, revizionizma i negiranja zločina.

A Dejtonski mirovni sporazum koji je zamišljen kao prelazni instrument mira, postao je ustavni kalup podjela – nečujno i izdašno hraneći politike ekstremizma i blokada.

Na današnji dan, prije tačno 80. godina, 21. novembra 1945. godine, u sudnici broj 600 Nirnberške palate pravde, glavni tužilac Robert Jackson, započeo je svoje historijsko uvodno obraćanje i izrekao je riječi koje i danas odzvanjaju kao moralni imperativ za čovječanstvo:

„Ovaj proces je jedinstven u historiji jer se prvi put moć predaje pravu.

Mi ne tražimo osvete, već pravdu.

A ako propustimo da učinimo pravdu, bit ćemo odgovorni pred svijetom za to što smo otvorili vrata ponovnom bezakonju.“

Upravo ovaj etički temelj tribunala u Nirnbergu – da međunarodna zajednica ne smije biti nijema pred zločinom i negiranjem istine – ostaje i danas najveći izazov međunarodnog pravnog poretka neovisno da li se radi o počinjenom genocidu u Srebrenici ili genocidu kojem svjedočimo u Gazi.

Nirnberg je bio odgovor na užase totalitarizma, a Bosna i Hercegovina je ispit savjesti međunarodne zajednice u post-hladno-ratovskom dobu.

A mi u Bosni i Hercegovini danas, tri decenije nakon Dejtona, moramo učiniti ono što je međunarodna zajednica propustila:

pretočiti moralni duh Nirnberga u demokratski duh Evrope.

Iz privremenog mira stvori trajan poredak pravde, jednakosti i građanske odgovornosti.

U ovom procesu nikada ne smijemo zaboraviti da od Prijedorskih bijelih traka, preko Omarske, Keraterma, Trnopolja, do Srebrenice - Bosna i Hercegovina nosi historijski testament zločina koji se ne mogu relativizirati. Oni su planirani i sprovedeni u ime ideologije koja je na ovim prostorima proizvela masovna stradanja i trajne rane.

A presude Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodnog suda pravde (ICJ) nedvosmisleno su potvrdile da su u Bosni i Hercegovini počinjeni zločini protiv čovječnosti, ratni zločini, i – u konačnici – genocid.

Kroz niz presuda potvrđeno je da ovi zločini nisu bili „incidenti rata“, već sistematski planirano političko opredjeljenje podržano, organizovano i provedeno od strane institucija koje su sebe i

tada, ali i danas, titulirale kao institucionalne strukture manjeg bosanskohercegovačkog entiteta – skupštine, vlade, policije i vojske.

Suočiti se sa ovim činjenicama ne znači rušiti mir, nego temeljiti ga na istini. Jer, mir bez istine i pravde niti je stabilan niti moralan.

Suočiti se ovom istinom znači i suočavanje sa naslijeđem zločina – a ignorisati, znači ne samo negirati presude međunarodnih sudova već i osporavati samu suštinu međunarodnog prava – prava na kojem se temelji i sam Dejtonski sporazum.

Insistirati danas, tri decenije kasnije i nakon okončanja rada Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, na nepromjenjivosti Dejtonskog ustrojstva predstavlja institucionaliziranje nepravde.

To je kao da smo nakon Nirnberga odlučili da se nacistička Njemačka ili Nezavisna država Hrvatska očuva kao politički entitet, uz priznanje svih njenih zakona i institucija.

Upravo zato odbacivanje narativa o nužnosti podjela i slova Dejtona nije samo politički čin – to je moralni imperativ.

Dejtonski mirovni sporazum bio je nužan, ali ne smije biti i dovoljan.

Zaustavio je agresiju i ratna razaranja, ali nije uspostavio pravedan mir.

Ali Bosna i Hercegovina ne može i ne smije biti talac ove nepravde.

Vrijeme je da kao društvo prerastemo Dejtonski mirovni sporazum i da kroz demokratske reforme, uz puno poštovanje međunarodnog prava i sudskih presuda – ali i svih onih nepisanih običaja i odnosa na kojima, kako to kaže Nada Klaić, od „najstarijih dana do danas“ počiva Bosna i Hercegovina – kreiramo novi bosanskohercegovački ustavni okvir.

Bosna i Hercegovina danas mora obnoviti sadržajni duh Dejtona, ali ne kao „mirovnog ugovora“, nego kao platforme za evropsku transformaciju. Vrijeme je da se vratimo njegovim izvorima – ljudskim pravima, jednakosti, vladavini prava i integritetu države.

Zato danas, trideset godina kasnije, budućnost Bosne i Hercegovine ne leži u održavanju Dejtonskog kompromisa, nego u njegovom prevazilaženju – kroz vrijednosti evropske demokratije, kroz istinu, pravdu, znanje i zajednički rad svih njenih građana.

Konferencija „30 godina poslije Dayton: mitovi, realnosti i nove vizije budućnosti Bosne i Hercegovine“ – čiji su nosioci Fakultet političkih nauka i Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu – iznova potvrđuje našu opredijeljenost predanom naučnom pristupu a uvjeren sam da će različita izlaganja u narednim danima ponuditi odgovore i naredne korake u kreiranju jednog novog ustavnog okvira u Bosni i Hercegovini.

Na kraju, u ime univerziteta koji je preživio opsadu i ostao simbol slobode i otpora, vjerujem da je naša akademska obaveza da se borimo za istinu, pravdu i znanje.

Da je naša dužnost da ne pristajemo na laž i da ne normaliziramo zločin – već da obrazovanjem, istraživanjem i istinom gradimo Bosnu i Hercegovinu kao evropsku državu slobodnih, ravnopravnih i odgovornih građana.

Ali možda važnije, da odbacimo mitove koji hrane mržnju i da učimo nove generacije da mir bez pravde i istine nije mir.

Jer, kako je Robert Jackson upozorio prije osamdeset godina:

*„Ono što danas radimo u ovom sudu,
sutra će odrediti kako će nas historija suditi.“*

Isto važi i za Bosnu i Hercegovinu danas.

Način na koji se suočimo sa istinom o prošlosti odredit će da li ćemo našoj djeci ponuditi budućnost dostojnu čovjeka. Svi mi se moramo odmaći od Dejtona uz cjelovito razumijevanje njegove preambule, ali važnije – uz puno razumijevanje i prihvatanje presuda međunarodnih sudova.

Samo oslonom na ova dva temelja moguće je graditi budućnost Bosne i Hercegovine.

Hvala vam.